

ACC. N:R M. 13989: 1-13.

f. d. hem. ägare

Landskap: Västergötland

Upptecknat av: Axel Johansson,

Härad: Kind

Adress: Åranga, Hvid

Socken: Ö. Frölunda

Berättat av: Per Johansson, Skarvången, Hvid

Uppteckningsår: 1954.

Född år 1882 i Ö. Frölunda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bastikshandel på landsbygden. s. 1-13.

LUF 95.

ACC. N:R M. 13989:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf. 95
1

Den första butikshandeln i Östra Förlunda kyrk-
by, var den första som var rent ut betägen
var en gård som heter Storgården, kallad
den hette August Pettersson. Affären starta-
des 1880 och slutade 1892, affärsinnehavaren
emigrerade då till Amerika. Berättaren var
föräldras ägde gårdens inlett, var som barn myc-
ke i denna butik, han var ju 10 år gammal när
handeln upphörde. Det hus, som berättaren nu
bor i står på samma grund, som denna butik
eggo. Någon förtröstningsberättelse från
denna butik angående utvecklingen från
dess start, till nuvarande kan jag ej ge efter-
som den upphörde. Berättaren har lämnat så
bra detaljerade uppgifter, så jag skall beskri-
va denna affär enligt formulärets frågor
så gott jag kan. En förtröstningsberättelse från
en affär, som startade 1890 skall jag sedan lämna

August Pettersson^{hans} (var prisat också köpmansbod,
det var ett hus särskilt byggt för ändamålet,
affären var laglig, någon olaglig butik har ej fun-
nits i orten. Denna August Pettersson var född på
samma gård och var tidigare lantbrukare, han
bedrev handelsrörelsen i samband med sitt jord-
bruk. Han hade ingen särskild utbildning, men
var skicklig till att skriva och räkna, något
bevis för detta kan jag ej förelä, eftersom det inte
finns någon anteckning. Han var från denna affär
jag har efterhört hos släktingar, hans barnbarn
men med negativt resultat. Några förtroendep-
drag hade han ej, men var mera snuggt klädd än
folk i allmänhet då. Någon betydelse för bygdens
utveckling blev han inte, han hade affären från
1880 till 1892 han kursade då och emigrerade
till Amerika, lämnande familjen kvar och
återvände aldrig från Amerika.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUNDUpplysning
2
Upplysning

Enna lokal, som var särskild byggd för handel bestod av ett större rum, "butiklokalen" och ett kontor och källare. Inventarierna var en disk med lådor i dessa förvarades socker, kaffe, olika gränsorter kryddor mm smårätter. Förnyat salt o. s. v. fanns träbingar i regel delade i mitten för olika sorter. Fickhusen förvarades i källaren. Kontorinventarier var nog ganska lite, kassaskåp fanns inte, förutom nödvändiga skrivelser och skrivbord fanns nog inget. Boddelake har jag frågat många äldre personer efter, men ingen vet vad det skall vara. Belysningen var fotogenlampor. Eldstad fanns i kontoret men ej i affärslokalen. Butiksskylt fanns ej. Förräringsskäl har jag vist i hundroth nämnt, många varor fick stå kvar i de enbälage, som de kom, mest var, linna, skäppa och k^{kanter} (mål alm. Vikler, lispund och skälpund.

Placeringen av varorna i butiken, var väl inte så ordningsfull, jag har rist nämnt om att för nyöt och salt färdingar, för kaffe, risgröda o.s.v. Lådar i disk, för öfrigt placerades varorna på väggfasta hyllor runt väggarna, även på golvet. Utanför affären fanns ingenting. De hygieniska förhållandena voro väl, sett efter dagens förhållanden dåliga. Men denna affär var efter den tidigare förhållanden ganska bra, rymlig och lys, påklare fanns och hygieniskt sett var den nästan lika välskött. Dessa handlanden köpte alla såväl spiceri som kolonialvarorna från grossister i Boav. Några namn på dessa firmor kunde berättaren ej minnas och några från affären efterlämnade de papper fins ej. Handlanden besökte själv grossisten, varorna kördes med häst från Boav och följde med själv och gjorde uppköpen.

Namn på leverantörer av fabriksvaror, kan
jag ej beskriva så många, det var nog inte så man-
ga sådana varor, som dessa små lanthandlare
förde för ~~1800~~ 1800-talet. En speciell tygsort, som en-
dast användes till byxor, möjligen västar, som
hette "Engelskiuren" tillverkades i Rydboholm.
Dessa tyg och mancherluggtyg, var de enda i den-
na brans, som fördes. Någon förlagshandel be-
drevs ej i denna affär, till detta skall jag åter-
komma senare. Varor som sålufördes var, mjöl
av olika sortor, likaså grön, stek, smör & ägg som
lagits i utbyte mot andra varor, kaffe, potatis,
tabak och snus och de tygsorter som jag förut
nämnt, några kram eller köpstadsvaror förekom ej
i denna affär, men dessa skall jag också senare om-
tala. Någon personal fanns ej utöver familjen, kunder
kom en 7-8 km, man var mycket i vinden bod man
kunde handla bilsigast och bäst.

Några verktyg i staden gjordes inte av de varor
som en ortens handlande tillhandahöll, det hade
man anseende på det långa avståndet till nå-
gon stad, ej heller i någon större utsträckning
gjorts tidigare. Det var då göteborgsfararna som
var deras förmedlare med varor. Mahvaror var det
måsta som köptes; det var inte råd med något annat.
Kunderna handlade ej för någon längre tid, detta
blev brukligt först efter 1800 talet, till detta åter-
kommer jag senare. Några speciella inköps-
dagar funnos ej, ej heller bestämda tider
för affärens öppnande och stängande, vinter-
tid gick man nog helst på dagen, sommartiderna
på kvällarna. För hemfraktning av varorna fick
kunden ha en balage själv, till nytta hade man
en påse av tyg "lin", till salt grönsäckar, kaffe
tog man i en tygbit, ett kruskläde e.d.g.
till till hade man små tiakuttingar, trysador och

ACC. N:R M. 13989:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

7

liknande småsaker slogs an handlanden in i
papperen. Inga varor kom sånder, bakeringen blev
ej så mycket, i så fall kaffe eller brännvin.
Betaling erlades såväl i kontanter, som i byte
med naturprodukter. Kredithandlet tillämpades
och auktionen med betalningen var ej begränsad
förrän kunden blivit skyldig för mycket och
ej längre fick köpa på kredit. Många sådana skul-
der blev aldrig betalda, detta i samband med
att, handlanden på denna tid ej själv hade
kredit hos grossisten, blev att han själv kassade.
Jag har mycket hört berättas om att när en kund
blivit avstängd, han sedan gjort många försök
att återfå deusamma, barnen skickades att handla
med för att handlanden ej skulle ha hjärta till
att nekra dem. En del kunder gjorde dagsverken
och kunde således få börja ny kredit, andra put-
satte t.ex. en ko, som skulle säljas i någon marknad.

Handlaren skötte meddelade kunden om instädd kredit. Någon vänta krävdes alltså i sådan skuld ej heller uttogs någon skänning. Någon handlande här, som genom kreditgivning försökt att skina någon har jag ej hört berättat, men däremot en sådan i en grannsocken, han gick så till väga att han red upp skänningarna, påförde kunden varor som han ej fått, hade de själva inga anteckningar av vad de köpt på kredit. fick de sålunda betala de bekända varor. Ett en sund kreditgivning i denna tid hjälpte många är säkert, det var naturligtvis den osunda, som blev så många handlars ruin. Den befasta jordbruksbefolkningen, hade väl inte alltid kontanter, men tillgångar i skog och djur. De handlade på kredit kanske ett halvt år, med löfte till handlaren, att när de sålt skog eller djur får han betalt, detta måste ju anses, som en sund kredit, och hjälpte väl många, att slipa lösa pängar mot brigen.

Berättaren berättade en solskeus historia, som
vät sedd från två sidor, för tillskrivas krediten
och handlandens godhet. Den får betraktas som så
att det även denna tid fanns förståelse för de sämst
löstade i samhället. Historien är från en affär i
en grannsocken. Det var en fattig koppare, som
hos denna handelsman ej längre fick någon kredit.
Han före jul skickade hem sina barn för att hand-
la, de hade lite grand kontanter, som de skulle göra
inköp för. Handlanden förstod att de var i verklig
nöd och att julen i mörkret avseende skulle bli
dyster, de begärde inte att få några varor på kredit,
och det lilla de kunde betala kontant var otillräckligt.
utan begäran också, stände han med barnens matva-
ror hem, så att familjen skulle slippa svälta över jul.
Att skulder preskriberades; han också hänt, en hund
utan fasta tillgångar, som hos handlanden ^(hade skuld) avflyttade
från orten, personer som dog och inte efterlämnade till-
gångar.

Hitt skuldsätta sig hos handlande, var så allmänt
bland befolknungen, att det inte ansågs som
direkt skamligt. Däremot om det gick så långt att
krediten stoppades, ansågs det nog lite skamligt.
Många kunder missrypfästade handlanden när
de ej längre fick någon kredit, många blev arga
och talade om att det fanns fler handlande än han
som de behöves inte krusa honom. Men det fanns
också de som ligde och bad om ytterligare kredit
lovade att göra sitt bästa för att betala. Skiffer
använde den handlare som denna beskrivning
berör, han använde refabelet. Hvar l. b. d. o. s. d.
något till 10. Pruta var vanligt på varuslask
som köptes, handlande var också vana vid
detta och höll varan så mycket dyrare, ut över
det pris, som varan kunde säljas för, jämförde
s. k. prutvärn. För de som kunde köpa kontant
var det lätt att pruta, för de som vill ha kredit

var det värre, så indirekt fick dessa betala skatten. En handlanden själv bjöd att en vara, prutade kunden och bjöd ett pris, och sade till att han ej kunde betala det i dag, men om han får det uppskrivet också kredit, så köper han det till det priset, var det en av handlarnas välsinnig kund, så gick det bra. Någon bröds-handel eller bolags-handel har inte funnits här, men att poletter används vid sådana har jag hört uttalas, det systemet bringade de underlydande till att handla endast i det företagets affärer, poletterna gick ju inte att köpa för i någon annan affär. När jag sjöngade min vänplikt vid 12.3 i Skövde fick de stannanställda en viss del av sin månadslön i poletter, dessa mynt var endast gängbara vid regementets markteuteri. Likadant var förhållandet, med de arbetsgivare, som hade egna affärer, de anställda fick en viss del poletter, en

det reda penningar, ett vist tvångssystem
altså. Bokföringsmetoden var rätt enkel, endast
en så kallad dagkladd, en bok med namn på
de, som handlade på kredit, när någon gjorde ar-
betstidning, drogs den summan från förutvaran-
de skuldsumma, någon handbok fördes inte.
Konkurrerande butiker var väl inte så mycket i
handelsbanden, men blev ju senare, några
speciella reklamrarar fanns nog inte heller.
Det var nog mest genom prutman och "ge på köpet"
som handlarna försökte att behålla sina kun-
der och även genom detta ryckte vinna nya.
"Att ge på köpet" var ett vanligt bruk till långt in
på senare tid, helst mot kunder som handlade
kontant, och även de, som skötte sina arbetsväg-
ar. Jag minns mycket väl själv från min barndom
när man varigt till butiken och handlat, var
det första, som frågades när man kom hem, vad

fick du på köpet". Detta "att ge på köpet" var så-
kert ett bra sätt av affärerna att få behålla sina
skötsamma kunder, de icke skötsamma var
de inte intresserade av. I en viss mån finns detta
"att ge på köpet" kvar i en del lantaffärer ännu,
fast det är i mindre skala och mindre ofta, i regel
händer det, när barnen är med mamma och hand-
lar, att de får något "gott". Den butik, som denna
uppteckning i husboksak avser, hade inga funk-
tioner utöver försäljning av varor, polisen fick
utövning fanns inte heller. Handlans utveckling
och inflytande på levnadsvanorna, skall jag
beskriva i en fortärrningsberättelse från en
affär, som startade 1890 med en innekavare till
1912. De som övertog den 1912, flyttade den 3 km
1928 hit till kyrkbyn, det är samma familj, som
fortfarande har den. De som och en dotter till
affärsinnehavaren 1890-1912, har jag alltså haft.